

UOT 398

TƏRANƏ VAHİD YARADICILIĞINDA FOLKLOR MOTİVLƏRİ

Şəfəq RÜSTƏMOVA*

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 16 fevral 2025; çapa qəbul edilmişdir: 13 may 2025; online-da çap edilmişdir: 25 iyun 2025.

Received: 16th of February, 2025; accepted: 13th of May, 2025; published online: 25th of June, 2025.

Açar sözlər: *Təranə Vahid, folklor, ədəbiyyat, Cəmo, durna, Səfi*

Giriş

Folklor hər bir xalqın milli ədəbiyyatının başlanğıcıdır və bu ədəbiyyatın bir hissəsidir. Folklor, xalqın şifahi ədəbiyyat məhsullarından ibarətdir. Xalq ədəbiyyatı insanların düşüncələrinin məhsuludur və onların həyata baxışını bədii şəkildə ifadə edir. Bu əsərlər xalqın qəhrəmanlıq ənənələrini özündə birləşdirir və mənəviyyatın zəngin və qüvvətli bir qaynağıdır. Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafında folklor əhəmiyyətli rol oynamışdır. Folklor – xalqın mənəvi dünyasını, tarixi yaddaşını və estetik dəyərlərini ifadə edən şifahi ədəbiyyat nümunələridir. Yazılı ədəbiyyatla folklorun əlaqəsi həm tarixi, həm də ideya-bədii baxımdan qarşılıqlı zənginləşmə ilə səciyyələnir. Bu, xüsusilə, Təranə Vahidin yaradıcılığında özünü qabarıq şəkildə göstərir.

1. Folklorun ideya mahiyyəti

Bədii düşüncə və həyatı anlamağın başlanğıcı folklorlardır. Folklor, həm klassik, həm də müasir olan janr və formaları ilə tarixi inkişafını öyrənmək, dərin bir xəzinəni başa düşmək üçün bir yoldur. Bu, milli və bəşəri dəyərləri anlamaqda böyük bir məktəb rolunu oynayır. Xalqın tarixi, milli və regional kökləri, mədəniyyətin qədimliyi bu nümunələrin içində, mövzularında və mənalarında özünü göstərir. Folklorun tarixi inkişafı, mövzular və süjetlər yazılı ədəbiyyatla bağlıdır və onların birləşməsindən gözəl sənət əsərləri yaranır. Esxil, Sofokl, Evripid, Aristofan, Tit Makk Plavt, Molyer, Şekspir, Şiller, Puşkin, Nizami Gəncəvi, M.F.Axundzadə, H.Cavid, C.Cabbarlı və S.Vurğun kimi yazıçıların şöhrət qazanmasının səbəbi onların folklor və klassik ənənələrlə bağlı olmalarıdır. Onların əsərlərinin oxuculara güclü təsir etməsində folklorun müxtəlif janr və formalarından yaradıcı şəkildə istifadə etmələrinin də önəmi böyükdür.

Folklorşünas alim Azad Nəbiyev yazır: “*Yazılı ədəbiyyatla folklorun əlaqələrinin müxtəlif səviyyəsi fərdi başlanğıcla kollektivin münasibətlərinin dərəcəsindən və estetik dəyərlərin qarşılıqlı təsir spesifikasından asılıdır*” [2, s.102-105].

Əsərlərin dərin mənası və geniş təsiri, xalq yaradıcılığının fərqli nümunələrindən yaradıcı şəkildə istifadə olunması ilə bağlıdır. Folklor və ədəbiyyat araşdırmalarında göstərilir ki, bədii əsərlərin maraqlı olması, oxucunun qəlbinə çatması üçün folklorlardan

*magistrant, Bakı Avrasiya Universiteti

e-mail: qlmnazq@gmail.com

<https://doi.org/10.30546/25194011.2025.14.2.256>

istifadə etmək çox imkanlar yaradır. *“Folklor və qədim ədəbiyyatlar bilavasitə mifoloji ənənələrlə bağlıdır, daha doğrusu, mifologiyadan qida almışdır”* [3, s. 42].

Folklor və yazılı ədəbiyyatın bir-birinə təsirini araşdırmaq poeziya və nəsrə maraqlı nəticələr verib. Ancaq folklor ənənələrinin nəsrə təsirini öyrənmək ayrı-ayrı tədqiqatlarda olsa da, bu mövzu sistemli şəkildə araşdırılmayıb. Eyni zamanda, bədii düşüncənin formalaşması, milli düşüncə tərzinin öyrənilməsi, mənəvi dəyərlərin qorunması və tarixə yeni baxışın yaranması folklor ənənələrinin dərinədən öyrənilməsinə imkan tanıyır. Müxtəlif dövrlərdə yazıçıların xalq ədəbiyyatına münasibəti və onlardan necə istifadə etdikləri haqqında tədqiqatlar aparılsa da, bu məsələləri tam əhatə edə bilməmişdir.

2. Təranə Vahid yaradıcılığı və mif

Mifologiya materialı (mifoloji hekayələr, motivlər, obrazlar) müxtəlif dövrlərdə fərqli yazıçılar tərəfindən müxtəlif məqsədlərlə istifadə olunub və hələ də istifadə olunur. Bu ədəbi material min illər əvvəl necə yazılıbsa, bu gün də eyni cür yazılır. Mifologiya Təranə Vahidin yaradıcılığında mühüm bir yer tutur. Onun işlərindəki mifologiya milli xüsusiyyətlər daşıyır. Təranə Vahidin mifologiyası həm bədii, həm də estetik və fəlsəfi bir xarakterə malikdir.

Bildiyimiz kimi, xalq ədəbiyyatı insanların düşüncələrinin məhsuludur və onların həyat görüşünü bədii şəkildə ifadə edir. Bu əsərlər xalqın qəhrəmanlıq ənənələrini özündə cəmləşdirir və mənəviyyatın zəngin bir qaynağıdır. Təranə Vahid yaradıcılığında folklor motivlərinə müraciət edən sənətkarlarımızdandır. Yazıçı *“Durna adam”* hekayəsində əfsanə janrına müraciət etmişdir. Hekayədə Əlif adlı yaşlı bir kişi obrazı yaradılmışdı. *“Əlif kişi başını qaldırıb pıçılğanlı gözləriylə göydə durna qatarını axtarar, korusuz gözləri qara kölgələrdən başqa bir şey seçməzdi. Dişsiz ağzını marçıladadı *“Allahın altında dönüb durna olaydım. Qoşulaydım bu qatarı, gedəydim dünyanın axırına. Ax, ax...”*,-deyib uzun-uzadı ah çəkərdi* [4, s.35]. Duaları eşidildi, əvvəl ruhu titrədi, yer-göy birləşdi, qoca, heysiz bədəni qayıq kimi bərkidi, uzunboyun, uzunayaq, uzundimdik, ağbaş durnaya çevrildi. Bircə yaddaşı üstündə qaldı, insan yaddaşına bir az da durna yaddaşı qarışdı. Kötüyə söykənmiş əl ağacı sürüşüb yerə düşəndə başı dən yeməyə qarışmış toyuq-cücə həyətdəki yad quşu görüb səs-səsə verdi.

Hekayədə Əlif kişinin duasının qəbul olduğunu və quşa çevrildiyini görürük. Bu, şifahi xalq ədəbiyyatında olan bir motivdir. Hekayədə Əlif kişinin quş olub göylərdə uçduğunu, göylərin genişliyi və azadlığının onu necə təsirləndirdiyini müşahidə edirik. O, yaşlılıqdan qurtulmuş, gözlərinə işıq gəlmiş, nəfəsi rahatlamış, ayaqları və qolları quş kimi yüngül olmuşdu. Uzun qanadları ilə uçarkən, *“İlahi, kərəminə şükür, bəxtimdə durna olmaq da varmı”*, - deyib, Yaradandan dualarını əsirgəməirdi [4, s. 36]. Göylərdə uçarkən, kənddə doğulub yaşamağın nə qədər çətin olduğunu düşünürdü. Yumşaq buludlara toxunduqca, lələkləri dincəlir, tər-təmiz havanı ciyərlərinə çəkdikcə yaşamaq istəyirdi.

Uçuş zolağında Durna Adamın insan yaddaşı ilə durna yaddaşı toqquşdu. İnsan yaddaşı onu keçmişə, durna yaddaşı isə gələcəyə çağırırdı. İki yaddaş arasında nə edəcəyini bilmirdi. Günün yarısı Durnabaşının xəbərdarlığını eşitdi:

“-Hazırlaşın, bir azdan sərhədi keçəcəyik. Sərhədi keçəndə yaddaşımız silinəcək, keçmişin bütün sevincləri və kədəri unudulacaq. Yeni yol başlayır, yeni yaddaş yazılacaq!” [4, s.40].

Durna Adam eşitdiklərinə heyrət etdi. O, keçmişini unutmaq istəmirdi, keçmiş onun işində ürək kimi idi. İndi günəşli havaya, dadlı otlara, ətirli giləmeyvələrə görə yaddaşını itirməliydi?

Kəndini, evini və ona yaxın olan hər şeyi unudacaqdımı? İnsan yaddaşını quş yaddaşına dəyişəcəkdimi? Durna Adam ağ zolaqda – sərhədin kənarında dayandı. Bütün qəlbi titrəyirdi, bədəni əsirdi, keçmişindən qaçmaq və onu unutmaq ona çətin gəlirdi. Dəstə sərhədi keçdikcə, yaddaşını itirirdi. Durna Adam arzularının sərhədini keçsə də, Vətənin sərhədini keçə bilmədi. Yaddaşları silinən durnaların arxasınca uzun-uzadı baxıb geri döndü. Günlərlə uçub öz yurduna yağışlı bir gündə qayıtdı. Durna Adam keçmişini unutmaq istəsə də, öz evinə geri döndü. Keçmişə və kökə bağlılıq, yurd həsrəti Əlif kişini ən böyük arzusundan vaz keçməyə məcbur etdi. Uçub öz evinə qayıtdı və insan olacağı günü səbirsizliklə gözlədi.

Təranə Vahid “Dəfn nəğmələri” adlı hekayəsində mərasim nəğmələrinə müraciət etmişdir. Hekayə belə başlayır: *“Kəndin ayağında Əmir kişi asqıranda kəndin yuxarısında Ədil kişi qımışa-qımışa: “Öz başını ye”, – deyərdi. Ya da kəndin yuxarısında Pələ Lətif tütəyini püfləyib “Çoban-bayatı” çalanda, kəndin ayağında Tutu arvad yaylığının ucuyla gözünün yaşını silib: “Ürəyinə qurvan olum, a Lətif, bizi qırif batırdın”, – deyib köks ötürərdi [4, s.4].*

Hekayədə Cəmogilin kəndi adlı beş-on evdən ibarət kiçik bir kənd təsvir edilir. *“Cəmo olmasa, bu kəndin diriləri bir yana, ölülərinin halı necə olar? Kim dünyadan köçənləri dəf-dumbulla, nəğməylə yola salar? Ölənlərin ruhunu qanadlı sözlərlə kim yuyub-təmizləyər, günahlarını bağışlamaq üçün kim Tanrıya bulaq suyu kimi dupduru, dağ çiçəkləri kimi ətirli məktublar yollayar, ölənə yeddi arxa dönənə kim təskinlik verər, kim onları kiridər, kim?” [4, s.5].*

Ölümdən danışanda, Cəmogilin kəndində kimsə öldükdə (bu çox nadir baş verərdi ki, bəzən insanların ölüm, daha doğrusu, dəfn mərasimi üçün burunları göynəyərdi), camaatın çiçəkləri açılırdı. Cəmo meyitin başında oturub rahatlayar, kəndin adamları da cənazənin ətrafında oturub ona baxardılar. Bəzən Cəmo yavaş-yavaş hərəkət edərdi, uzun barmaqları dəf çalardı. Dıng, dıng, dıngqq... Bu səsi eşidəndə qadınların ürəyi narahat olardı, gözləri bir-birinə sıxılar, ilk göz yaşsə səssizcə yanaqlarından süzülərdi. Sonra Cəmonun burun pərləri titrəyər, boğazı qızardardı. Əvvəlcə mızıltı eşidilərdi. Elə bil, o səs dünyanın o başından gəlirdi. Səs açıldıqca, Cəmo ritmə düşərdi. Cəmo ağ kəlmələr deyərdi ki, bunlar belə mənaya gələrdi: *“Darıxma, indi səni ağ yuxularına büküb gəldiyin yerə göndərəcəyik. Bilirik ki, günahsızsan, elə gəldiyin kimi tərtəmizsən, vicdanına toz qonmayıb, ruhun yaralanmayıb, Tanrı canını alıb, amma əlini səndən üzməyib, kənd buna şahiddi” [4, s.7].*

Cəmo dəfn mərasimində ölənə həyatı, sevincləri və dualarını bir-bir sadalayardı. Dəfnə gələn insanlar sanki mərhəmətin həyatını izləyirdilər. Ölən insanın gedışı, duruşu, gülüşü, hər şey gerçək kimi görünürdü. Dəfn nəğməsində onun sevgi hekayəsi ayrıca yer alırdı. Cəmo göz yaşları ilə birlikdə incə gülüş də qatardı.

Mərasimin sonunda o, ölən insanı yola salırdı, dəfn bitənə qədər onu yola salmağa çalışırdı. Bu kəndin toylarını da Cəmo idarə edirdi, yalnız yas mərasimindəki sözlərə bir az dəyişiklik edirdi. Böyüklərdən eşitdiyi nağılları bir-birinə bağlayaraq danışar, arada qızılgül ətirli mahnılar oxuyardı, bütün hekayələr isə xoşbəxtliklə bitərdi. Toy günü bəy Cəmo ilə görüşüb ondan xeyir-dua alırdı.

Təranə Vahid “Göy üzü qanamışdı” hekayəsində nağıl üslubundan istifadə edib. Hekayədəki Şəfi nənəsinin ona danışdığı “Xəstə Biləlin nağılı”na bənzəyir. Ümumiyyətlə,

yətlə, onun qəhrəmanları nağıllara, yuxulara və mistik hadisələrə inanır. Şəfi də düşünür ki, nağıl qəhrəmanı Xəstə Bilal kimi bir gün o da at alıb dərini unutacaq, dünyanın qurtardığı yerdə günəş rəngli bir çiçək qoparacaq. Bu çiçəyin ətri bütün xəstəlikləri ondan uzaqlaşdıracaq. Şəfinin at almaq arzusu çox güclü olur. Bir gün atasının yığıdığı pulları götürüb evdən qaçır və at alır.

“Şəfi kəndə qayıdırdı, qayıdırdı ki, atına yəhər alıb minib getsin buralardan. Uçub gedən aqlını tapıb Bilal kimi sağalıb geri dönsün. Gözükölgəli anasını atasının danlağından qurtarsın, məhəllədəki pis uşaqlar ona söz atmasın, xırda qızlar onu görəndə əllərini ağızlarına aparıb gülməsin, eh, Şəfinin o qədər dərdləri vardı ki... Amma bir şey qalmamışdı, Şəfi azrularının dalınca gedəcəkdə...”

Dərədən keçəndə at başını uzadıb xeyli su içdi, Şəfi heş vaxt heç kimə demədiyi sözləri utana-utana atına pıçıldadı:

- Başına dönüm sənin, mənim yaxşı atım” [4, s.26].

“At muraddır” inancını xatırlayırıq. Şəfi muradına çatacaqdı.

Atası Şəfini çatıyla döyür, tufənglə atı öldürür. *“Şəfi olanları görürdü, amma gördüklərini ağına sığışdıra bilmirdi. Əli-ayağı qurumuş, bütün dünyası param-parça olmuşdur. Handan-hana qurumuş ayaqlarıyla özünü atın üstünə atdı. At tir-tir titrəyir, qorxu saçan gözlərində şəfinin arzuları dalğalanır, at şəfinin gözündə, şəfi atın gözündə öldürdü...”* [4, s.27].

Təranə Vahidin hekayələrində dram və faciə hiss olunur. Hisslər bir anda güclü şəkildə ortaya çıxır. Hekayələrdəki “meydanda üsyan” səhnəsi hər zaman gözlənilir. Hər hekayədə bir an var ki, bütün hadisələr bir yerdə toplanır və haqqın necə pozulduğu göstərilir. Bəzən sadə sözlər oxucunun ürəyini ağrıdır. Məsələn, Şəfinin atası onun atını öldürür. Bu andan sonra Şəfi atasına və bütün dünyaya nifrət edir. Ümidin itirilməsi insanın özünün itirilməsi kimidir. Bu hekayədə hamının əli qanlıdır. Öldürülən at deyil, Şəfinin ümidləridir. Bu ümidlərin qisasını almaq isə Şəfinin pis taleyinə yazılıb.

Mənən və fiziki olaraq itmiş Şəfinin meydanda atası tərəfindən açıq şəkildə öldürülməsi, müəllifin iki cümlə ilə bitirdiyi acı son unudulmazdır: *“Qonum-qonşu səsə gəlib Şəfinin ölən arzularına tamaşa eləyirdilər. Atı kimi tir-tir titrəyən Şəfi adamların içində əriyib yox oldu...”* [4, s.27].

“Prometey 2” hekayəsi, simvolik bir dil ilə insanın azadlıq, işıq və mübarizə mövzularını vurğulayan dərin mənalı bir nağıldır. Bu hekayə, həm də mədəniyyətin, insanlıq tarixinin, vətəndaşın mübarizəsinin simvolu olan Prometey obrazını müasir bir kontekstdə təkrarlayır. Hekayənin baş qəhrəmanı “Prometey” adını daşıyan şəxs, məhəllədə işığı söndürülmüş olanların yardımına gəlir. Prometey obrazı qədim Yunan mifologiyasına istinad edərək, “od oğurlamaq” motivini daşıyır.

Prometey insanlara işıq və bilik gətirən bir fiqur idi. Bu hekayədə də Prometeyin işıq gətirməsi, insanlara kömək etməsi və onların həyatını nurlandırması, mədəniyyət və bilik arzusunun bir təcəssümüdür. Prometeyin məhkəməyə verilərək “ömürlük azadlıqdan məhrum edilməsi”, onun azadlıq və şəxsi müstəqillik uğrunda mübarizəsinin nəticəsidir. Hekayədə bu qərar, cəmiyyətin yenilik və dəyişikliklərə qarşı qorxusunu və tənqidini simvollaşdırır.

Prometeyin işıqları yenilik, maarifçilik və azadlıq uğrunda mübarizənin təcəssümüdür, amma cəmiyyət bu dəyişiklikləri qəbul etmir və onu zorlamaq, onu əsir etmək istəyir. Hekayənin sonunda, “ışıq yanmır” və “hamı əliçıraqlı Prometeyi axtarır” cümləsi, işıq, bilik və əxlaqın olmamasını, buna qarşı mübarizə edən şəxsiyyətin yoxluğunu göstərir. Cəmiyyətin daha çox nəyin düzgün olduğunu anlamadığı, bir zamanlar işıq

gətirən birinin itirilməsi ilə bir boşluq yaranması, həm də sistemin düzgün olmayan bir şəkildə işlədiyini vurğulayır.

Prometey obrazı cəmiyyətin əksəriyyətinin təzyiqlərinə, mədəniyyətin qorunmasına və insanlığa qarşı olan mübarizəyə işarə edir. O həm də insanın öz haqqını axtarması, azadlıq üçün mübarizəsi və bəzən bu mübarizənin sistem tərəfindən necə təqib edildiyi məsələlərinə toxunur. Hekayə, bir şəxsin sistemə qarşı necə tək başına çıxması və bunun əvəzində gördüyü əzabları göstərir. “Prometey 2” hekayəsi, fərdin cəmiyyətdə öz yerini tapmağa və bərpa etməyə çalışarkən qarşılaşdığı çətinlikləri, sistemin onu necə təzyiq altına almasını və işıqlı bir gələcək uğrunda mübarizəni simvollaşdırır. Bu hekayə, azadlıq və insanlıq ideallarının, bəzən cəmiyyətin qorxusu və əks reaksiyaları ilə necə qarşılandığını göstərir.

“Ağac adam” hekayəsi həyat, ölüm, təbiət və insanın təbiətlə olan münasibətini fəlsəfi bir şəkildə ələ alır. Bu hekayədə ağac, həm təbiətə aid bir varlıq, həm də insanın keçmişi və gələcəyi ilə əlaqəli dərin bir simvol olaraq təqdim olunur. Ən önəmlisi, hekayə insanın dünyada təbiətə və digər varlıqlara verdiyi ziyanın, həm də öz taleyinə olan münasibətinin tənqididir. Hekayənin başlanğıcında ağacın özünü diriltməsi və qəbrinin üstündə zoğun çıxması, həyatın təbiət tərəfindən yenidən doğulması prosesini simvollaşdırır.

Ağacın bu məcazi ölümdən sonra yenidən həyat tapması, insanın ölümdən sonra da təbiət vasitəsilə davam edən həyatının bir simvoludur. Ağacın böyüməsi və inkişafı, doğumdan ölümə qədər təbiətin davamlı dövrünü göstərir. Ağac adamın ən çox darıxdığı şey insanlardır, amma o, onları öz əcali ilə ölməyib, insanların səbəb olduğu öldürülmə formasını təcrübə edir. Bu, insanın təbiətə və digər varlıqlara verdiyi ziyanın və etdiyi məhv etmə hərəkətlərinin təcəssümüdür. Hekayə həm də insanın öz azadlığına və həyatına necə xəsarət verdiyini göstərir. Ağac adam özü bir zamanlar insan olub, sonra təbiətə aid olmasına baxmayaraq, hələ də insanlara dərin bir bağlılıq hissi keçirir.

Ağac adamın qorxusu və titrəməsi, insanın təbiətə verdiyi ziyanın, xüsusilə təbiəti məhv etmək və daha sonra həmin təbiətə qarşı ehtiyacı qarşılamamaq kimi bir simvolik funksiyası vardır. Hekayədə “peyvəndli” adamlar, baltalı adamların peyda olması ilə ağacın taleyinin təkrar bir təkrarı baş verir. Bu, insanın təbiəti necə istismar etməsi və sonradan bu təbiətə olan ehtiyacının qarşılanmaması məsələsini vurğulayır.

Ağac adamın həyatın gözəlliyinə tamaşa etməsi, günəşin, buludların, küləklərin və böcəklərin hərəkətinə sevinməsi təbiətə olan dərin bir bağlılığı göstərir. Lakin bir tərəfdən də, ağac adamın insanlara olan bağlılığı və onların bir zamanlar etdiyi ziyana qarşı duyduğu məyusluq arasında bir çəkişmə yaranır. Hekayə insanın öz törətdiyi zərərləri necə qarşılıqsız tərk etdiyi, amma öz həyatı uğrunda yenidən təbiətdən faydalandığı bir dövrü simvollaşdırır. Ağac adamın ölməsi və yenidən doğulması, insanın həyatının, həyatın özünün və təbiət qanunlarının heç vaxt tamamilə sona çatmaması ideyasını simvollaşdırır.

Ağacın kəsilməsi bu dövrün pozulması və təbiətə qarşı edilən müdaxilə həm insanın varlığına, həm də təbiətə qarşı edilən məhdudiyətlərə qarşı dərin bir narazılıq və etirazdır. “Ağac Adam” hekayəsi təbiətin təbiət qanunlarına və dövrünə olan tələblərini işıqlandırır. Hekayə təbiətin öz gücünə və yenidən doğulma potensialına, amma həm də insanların təbiətə qarşı işlətdiyi qəddar hərəkətlərə olan müqavimətini simvollaşdırır. Ağac adam, həyatın davamlılığını və təbiətin gücünü təmsil edir, amma eyni zamanda insanın təbiətə verdiyi ziyanın da yansımalarıdır. Hekayənin sonunda ağacın kəsilməsi

məsi təhlükəsi, insanın hər zaman təbiətə qarşı olan təcavüzkar münasibətinin bir simvolu olaraq qalır.

T.Vahidin qəhrəmanları adi insanlar deyil. Onlar həyatın çətin anlarında, ümidin sonuncu yerində olanlardır. Payızda sirr açan kiçik quşlar, kiçik səbəblərlə böyük xoşbəxtliklər tapan tənha insanlardır. Eyni zamanda, saman çöpündən yapışib üzmək, sahilə çıxmaq və xoşbəxt olmaq istəyən güclü insanlardır. Bəlkə buna görə də qarışqaya, toza, durnaya və ağaca çevrilərək dünyanı ayaqları altında bir heç kimi görməkdən zövq alırlar.

Nəticə

Təranə Vahid öz əsərlərində folklorla müasir ədəbiyyatı ustalıqla birləşdirir. Bu yanaşma ona həm dərin milli köklərə bağlı qalmağa, həm də ədəbiyyata yeni bədii dəyərlər qazandırmağa imkan verir. Onun yaratdığı qəhrəmanlar, sanki folklor personajlarının müasir dövrə təcəssümüdür; onlar da eynilə xalq nağıllarındakı kimi mübariz, arzularının arxasınca gedən, qətiyyətli şəxslərdir. Lakin Təranə Vahid onları sadəcə folklor stereotipləri olaraq buraxmır, əksinə, hər bir obrazı daxili ziddiyyətlər, psixoloji gərginliklər və mürəkkəb hisslərlə zənginləşdirir. Bu onların daha real və inanılmaz görünməsinə təmin edir.

Beləliklə, yazıçı folklor motivlərini bir vasitə kimi istifadə edərək bədii düşüncəni, milli kimliyi və mənəvi dəyərləri oxucuya tamamilə yeni və müasir bir formada təqdim edir. O, keçmişin hikmətini gələcəyin perspektivləri ilə birləşdirərək, həm ənənəvi, həm də innovativ bir ədəbi məkan yaradır. Bu sintez Təranə Vahidin yaradıcılığını xüsusilə cəlbedici və dərinləşdirir.

ƏDƏBİYYAT

1. Əmrahoglu A. Epik sözün bədii gücü. Bakı: Elm, 2000, 211 s.
2. Nəbiyev A. Azərbaycan xalq ədəbiyyatı. I hissə. Bakı: Turan, 2002, 647 s.
3. Şükürov A. Mifologiya. I kitab. Bakı: Elm, 1995, 188 s.
4. Vahid T. Qarışqa təqvimi. Bakı: Qanun, 2021, 199 s.
5. <https://teleqraf.com/news/art/232238.html>

Резюме

Рустамова Шафак

Фольклорные мотивы с тараной вахидом

Фольклор является началом национальной литературы каждого народа и неотъемлемой частью этой литературы. Народная литература – продукт мыслей и представлений народа, историческая форма его мировоззрения с древнейших времен до наших дней. Началом художественного мышления и понимания жизни является фольклор. Изучение фольклора, его исторического развития через жанры и формы, как классические, так и современные, является способом познания великого сокровища. Это играет большую роль в понимании национальных и общечеловеческих ценностей. В этих примерах, их темах и их значениях отражены история, национальные и региональные корни народа, древность культуры. В творчестве Тараны Вахид обращение к мифологии, связанной с национальной памятью, также отличается своей спецификой. Память – это национальная идентичность, сохраняющая историю, обычаи, материальные и духовные качества, на которых основано существование каждой нации. Эта память неприкосновенна, ее потеря может стать началом любой трагедии для человека. Тарана Вахид использует в своих рассказах в качестве художественных средств народные легенды, обрядовые песни, мифологические образы и сказочные структуры. Мотив превращения человека в птицу в рассказе «Человек-журавль», поэтика обряда в «Похоронных песнях», отождествление со сказо-

чным героем и убеждение, что «конь – цель» в «Небо истекало кровью» свидетельствуют о том, что в его произведениях фольклор приобрел эстетическую и философскую глубину. Писатель не просто повторяет фольклорные мотивы, а воссоздает их, вписывая в новые социально-духовные контексты. В рассказах Тараны Вахид, наряду с фольклором, человеческая судьба, память, привязанность к корням и утраченные надежды формируют основную художественную линию мысли. Его герои – одинокие, уязвимые, но внутренне сильные и боевые люди. Элементы фольклора служат для выражения внутреннего мира персонажей и усиливают драматизм и поэтичность историй. Творчество Тараны Вахид является ярким примером влияния фольклора на современное художественное мышление.

Ключевые слова: *Тарана Вахид, фольклор, литература, Джамо, дурна, Сафи*

Summary

Rustamova Shafaq

Folklore Motives with Tarana Vahid

Folklore is the beginning of the national literature of every nation and an integral part of this literature. Folk literature is the product of people's thoughts and ideas, which have continued from the most ancient times to the present day, and is a historical form of their outlook on life. The beginning of artistic thought and understanding life is folklore. Folklore is a way to study its historical development with its genres and forms, both classical and modern, and to understand a deep treasure. This plays the role of a great school in understanding national and human values. The history, national and regional roots of the people, the antiquity of culture are manifested in these examples, in their themes and meanings. In Tarana Vahid's work, the appeal to mythology related to national memory is also distinguished by its specificity. Memory is the history, customs, national identity on which the existence of every nation is based, in which its material and spiritual qualities are preserved. This memory is inviolable, its loss can become the beginning of every tragedy for a person. Tarana Vahid uses folk legends, ceremonial songs, mythological images and fairy tale structures as artistic means in her stories. The motif of a person turning into a bird in the story "Durna adam", the poetics of ceremonies in "Dafen naghmeli", the identification with the fairy tale hero in "Göy üzü qanapmı" and the belief that "the horse is the will" show that folklore has gained aesthetic and philosophical depth in her writings. The writer does not simply repeat folklore motifs, but recreates them by inserting them into new socio-spiritual contexts. In Tarana Vahid's stories, along with folklore, human destiny, memory, attachment to roots and lost hopes constitute the main artistic idea line. Her heroes are lonely, sensitive, but internally strong and fighting people. Folklore elements serve to express the inner world of these characters and increase the dramatic and poetic power of the stories. Tarana Vahid's work is a clear example of the influence of folklore on modern artistic thinking.

Key words: *Tarana Vahid, folklore, literature, Jamo, durna, Safi*

“Sivilizasiya” elmi-praktiki jurnalının məsul katibi fil.ü.f.d., prof. Şıxıyeva Səadət Məmməd qızının rəyi əsasında çapa məsləhət görülmüşdür.